

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЯ І ПОЛІТИКА СУЧАСНОГО СВІТУ

АНОТАЦІЯ

На основі фактографічного матеріалу доводиться, що у сучасному світовому просторі посилюються міграційні процеси. У більшості розвинутих країн значну частку населення складають іммігранти, які не відмовились від власної культури, але й не сприйняли культури країн, які їм надали притулку. Це й викликало до життя ідеї, ідеологію і політику мультикультуралізму у країнах Західної Європи, Північної Америки та інших регіонах, яка орієнтує на терпимість, толерантність, взаємопорозуміння, злагоду тощо й вимагає переходу до полікультурного виховання, мультикультурної освіти, мультилінгвізму, орієнтації на принцип діалога й взаємодії культур на основі загальнолюдських гуманістичних цінностей.

Ключові слова: міграційні процеси, мультикультуралізм, гуманістичні цінності.

АННОТАЦИЯ

На основе фактографического материала доказывается, что в современном мировом пространстве усиливаются миграционные процессы. В большинстве развитых стран значительную долю населения составляют иммигранты, которые не отказались от собственной культуры, но и не восприняли культуры стран, которые им предоставили убежище. Это и вызвало к жизни идеи, идеологию и политику мультикультурализма в странах Западной Европы, Северной Америки и других регионах, ориентирующиеся на терпимость, толерантность, взаимопонимание, согласие и т.д. и требует перейти к поликультурному воспитанию, мультикультурному образованию, мультилингвизму, ориентации на принцип диалога и взаимодействия культур на основе общечеловеческих гуманистических ценностей.

Ключевые слова: миграционные процессы, мультикультурализм, гуманистические ценности.

SUMMARY

On the base of factual material is proved that today migration processes enhanced in the world space. In most developed countries a significant proportion of the population are immigrants, have not abandoned their own culture, but not perceived culture of which they were given shelter. It also gave rise to the idea, ideology and politics of multiculturalism in Western Europe, North America and other regions, which focuses on tolerance, tolerance, mutual understanding, harmony, etc. and requires a transition to multicultural education, multilinguistics, focus on the principles of dialogue and interaction of cultures on the basis of universal human values.

Key words: migration, multiculturalism, humanistic values.

Взаємодія народів і їхніх культур - явище багатовікове. У різні часи вона здійснювалась у формах експансії, підкорення, поневолення чи об'єднання народів заради захисту власних інтересів. Шляхом інтеграції та асиміляції створювались імперії, у яких колонізатор намагався нав'язати власну культуру народам, етносам, що входили до складу імперій.

В умовах постіндустріальної цивілізації ці процеси набувають інших форм. Слід пам'ятати, що у наш час люди долають великі відстані швидше порівняно до наших пращурів. Літаки, кораблі, потяги дозволяють здійснити тур, екскурсію до Єгипту, Туреччини, США, Іспанії, Індії, Китаю тощо за години. Відомо, що Колумб плив до американського континенту 224 дні. Розвиток промисловості, становлення

транснаціональних корпорацій, світові і локальні війни, реформи і революції поступово викликали й викликають процеси масової міграції населення різних країн. Набули глобального характеру проблеми взаємодії культур і, більше того, висунули на перший план багатьох країн, особливо великих урбанізованих держав, де полікультурність стала розповсюдженим явищем, ідеї, ідеологію і політику мультикультуралізму.

Прояви сучасних глобалізаційних процесів мають всеохоплюючий і багатофакторний зміст. У процесі глобалізації певною мірою нівелюються національно-культурні та ментальні особливості суб'єктів взаємодії. З одного боку, глобалізація сприяє розширенню комунікацій і культурному взаємозбагаченню, спрощує можливості взаємопорозуміння і взаємодії між представниками різних країн і народів. З іншого боку, своєрідна, так звана «вестернізація» чи «американізація» стилю життя і спілкування призводить до втрати неповторності культури кожного окремого етносу. Отже, глобалізація стимулює міграційні процеси, які нерідко створюють міжнаціональні напруги, а іноді й конфлікти.

Слід також пам'ятати, що постіндустріальна цивілізація зорієнтована на звуження промислового виробництва й перенесення його до країн «третього світу», подальші від країн «багатої півночі». З іншого боку, метою певних політичних сил стає подрібнення будь-яких суспільств на атомарні одиниці навіть до знищення держав, націй, національних адміністрацій, кордонів і перетворення планети в єдине «громадянське суспільство», що управляється «світовим урядом».

Побудова справедливого світу вимагає об'єднаних зусиль багатьох народів, країн для вирішення загальних проблем людства на основі використання глобальних технологій та рівноправної участі всіх суб'єктів міжнародного процесу.

ООН, ЮНЕСКО порушують питання про екологію культури, про потребу збереження мовного і культурного різноманіття нашої планети. Уважається, що загибель мови й культури навіть будь-якого невеликого етносу заподіює істотної шкоди цьому різноманіттю.

Тривалий час пропагувалася ідея становлення світової культури на основі поєднання, взаємодії, взаємозбагачення і взаємопроникнення національних культур. У США проголошувалася концепція «плавильного котла», де передбачалося злиття всіх культур в одну. Останнім часом визнається продуктивною концепція «салатниці». У Канаді культивувався підхід до різних культур як частин однієї мозаїки.

У 50-ті роки ХХ ст. на хвилі негативного ставлення до нацизму і колоніалізму в громадській думці європейців стали домінувати підходи, які визначають, що іммігранти мають право зберігати свою культуру та самобутність. Як термін «мультикультуралізм» виник і використовувався для характеристики політики Швейцарії ще з 1957 року, а з 1971 р., коли уряд Канади ухвалив Офіційний акт про мультикультуралізм, цей термін увійшов у науковий обіг і політичну практику таких країн світу, як Швейцарія, Канада, Австралія. У 1990-ті рр. ідеї, ідеологія і політика мультикультуралізму дістали офіційного визнання у більшості європейських країн. Канада залишається однією з провідних країн світу у вимірах мультикультуралізму.

Отже, мультикультуралізм виступає як ідеологія і політика цивілізаційного розвитку в індустріально розвинутих країнах. Вона спрямована на недопущення асиміляції іммігрантів з країн, які затримались у своєму економічному і політичному розвитку. Урядами цих країн за допомогою ЗМІ здійснюється стратегія і тактика на збереження національної самосвідомості іммігрантів, їх культурної (мовної, релігійної) уособленості від культури корінного населення. Мультикультуралізм розуміється як один із проявів толерантності, що орієнтує й вимагає паралельного існування культур з метою їх взаємопроникнення, взаємозбагачення та розвитку в загальнолюдському руслі масової культури. Обов'язковим атрибутом політики мультикультуралізму є активна пропаганда толерантності серед корінного населення. Мультикультуралізм виступає одним із механізмів узгодження і розвитку етнічного і культурного різнобарв'я й стабільності суспільства на основі рівності прав національної більшості й етнокультурних меншин.

Таким чином, у країнах зростають великі етнічні спільноти, які не усвідомлюють себе часткою нації в країні перебування й виступають як конкуренти титульної нації. Це означає, що вони стають не стільки субкультурами, скільки контркультурами, не вписуючись у культуру країни. У наш час політика мультикультуралізму здійснюється урядами держав Європи, Північної Америки, Австралії та Російської Федерації. Але є як прибічники такої ідеології і політики, так і супротивники - як на рівні владних структур, так і на рівні опозиції. Так, група прогресивного альянсу соціалістів і демократів у Європарламенті завжди підтримувала ідеї мультиетнічності, мультикультуралізму й плюралістичності суспільства.

Перехід людства від індустріальної цивілізації до постіндустріальної (інформаційної) зумовив зміну соціоцентричної світоглядної парадигми на індивідоцентричну. Це вплинуло на міграційні процеси як в окремих регіонах, так й у всьому світі, а також на ставлення до іммігрантів представників корінного населення.

Зростання світової імміграції породжує анклавні традиційних і навіть архаїчних спільнот у найрозвиненіших країнах. У Європі і Азії осідає майже однакова кількість мігрантів - 72 і 71 млн. відповідно. На ці регіони припадає 2/3 мігрантів від загальної їх кількості. В Азії з 2000 р. кількість людей, що приїхали з інших країн, збільшилася на 20 млн. осіб. Це пояснюється дедалі більшим попитом на робочу силу в країнах західної та південно-східної Азії, що видобувають нафту. За даними ООН, у 2013 р. за межами рідних країн мешкали 232 млн. осіб або 3,2 % від усього населення планети. Росія посіла друге місце у світі за кількістю мігрантів. У США їх налічується 45,8 млн., у Росії - 11 млн., Німеччині - 9,8 млн., Саудівській Аравії - 9,1 млн., Об'єднаних Арабських Еміратах - 7,8 млн., Великій Британії - 7,8 млн., Франції - 7,4 млн., Канаді - 7,3 млн., Австралії - 6,5 млн., Іспанії - 6,5 млн. Росія і Україна знаходяться у десятці головних міграційних коридорів (щорічно 3,5 млн. осіб перетинають їх кордони щоб потрапити в інші країни). До Росії щорічно потрапляють приблизно 14 млн. іноземців, майже 80 % з них - громадяни країн СНД та колишніх республік СРСР.

Українські діаспори існують у 33 країнах світу: і в Північній Америці, і в Австралії, і в країнах Латинської Америки, і в європейських країнах, і в Росії тощо. Відомі чотири хвилі масової міграції українців: перша - наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст.; друга - після Першої світової війни, революції 1917 р. та громадянської війни на теренах колишньої Російської імперії; третя - після Другої світової війни; четверта - у роки незалежності України. І тепер, за різними даними, приблизно 7 млн. українців працюють за межами нашої Батьківщини (у європейських країнах, США, Росії тощо). За даними соціологічних досліджень, проведених кадровим холдингом «Анкор», 71 % українців (з числа опитаних) готові до переїзду за кордон з метою працевлаштування. Близько 67 % українців прагнуть переїхати до Європи, 10 % - до Австралії і 9 % - до Америки. Найбільш охоче українці готові покинути Україну заради роботи в Росії (63 % від загальної кількості опитаних), Польщі (23 %), Канади (14 %), Німеччини (13 %), Чехії (11 %) і Грузії (9 %).

В Україні, як відомо, живуть представники понад 100 націй. Деякі з них створили організаційні структури національних меншин. Наприклад, у Харкові, Києві та інших великих містах навчається значна кількість іноземних студентів, працюють багато іноземців. У 2013 р. Україна дозволила імміграцію в кількості 6,2 тис. осіб на рік. За останні 4 роки це найменший показник. На думку експертів, реальний рух іммігрантів в Україну в десятки разів більший. Нелегали, в більшості випадків, - вихідці із Середньої Азії і Закавказзя, а також із країн Африки і Азії. Так, у Києві мешкає китайська діаспора чисельністю приблизно 10 тис. осіб. У Харкові живе найбільша національно-культурна в'єтнамська діаспора, що становить половину всіх в'єтнамців, які мешкають в Україні. В'єтнамська громада у Харкові має свої фірми, торговельні центри, ресторани, дитячі садочки і навіть буддійський храм, який вважається найбільшою спорудою такого типу в Європі. Більше 4 тис. представників в'єтнамської діаспори працюють у торговельному центрі «Барабашова». У вересні 2013 р. більше 27 тис. євреїв-хасидів (паломників) з Ізраїлю та інших 15 країн

відвідали м. Умань Черкаської області і святкували за власним календарем новий 5774 рік. Усе це свідчить про полікультурність українського суспільства.

Фахівці вважають, що Європа переживає демографічну кризу, яку поки що компенсує імміграція. Ця тенденція зберігається й навіть посилюється. А це зобов'язує населення європейських країн надавати теплий прийом іммігрантам. Так, більшість футбольних команд країн Європи укомплектовані легіонерами не національного кшталту. Як відомо, у Великій Британії мешкає більше 300 тис. росіян (за словами однієї з росіянок вони живуть у цій країні за своїми правилами), у Лондоні і Парижі існують вагомні діаспори етнічних груп, що сповідують мусульманську релігію. Так, наприклад, у структурі населення Франції 2008 року мусульмани становили 4 млн. осіб (6,8 % від загальної кількості населення). За прогнозами Міжнародного інституту прикладного системного аналізу, передбачається зростання кількості мусульманського населення у світі в період з 2010 до 2030 рр. У 2030 р., за його прогнозом, у континентальній Франції очікується збільшення чисельності мусульман приблизно до 7 млн. осіб (тобто 10,3 % від загальної кількості населення). Нині у Франції найбільша кількість мусульман у складі населення порівняно з іншими європейськими країнами. У сучасній Франції постіндустріальний пейзаж включає квартали компактно заселені: або ісламськими фундаменталістами з мінаретами, звідки регулярно закликають до молитов муедзини, або африканськими язичниками, чиї ритуальні барабани не змовкають ані вдень, ані вночі й приневолюють «постсучасних» і висококультурних французів щулитися і здригатися.

За даними МВС Федеративної Республіки Німеччини, у першій половині 2013 р. 9957 громадян Росії подали клопотання про надання їм притулку в Німеччині. 90 % з них є громадянами Чечні. А в Сирії проти урядових військ ведуть війну повстанці-найманці з 83 країн.

Іммігранти в багатьох країнах нерідко обирають або вимагають для життя мікрорайони з монокультурою. Керівники великих мегаполісів виступають проти такої стратегії. У сучасній Європі мультикультуралізм передбачає, передусім, уведення до її культурного поля елементів культур іммігрантів з країн «третього світу», у тому числі і з колишніх колоній європейських країн.

Ідея й ідеологія мультикультуралізму висувалась, реалізовувалась і стала характерним явищем здебільшого в економічно розвинутих країнах Західної Європи і Північної Америки, де здавна існувало змішування культур чи спостерігався значний вплив іммігрантів. Історична практика останніх 20 років свідчить про те, що у європейських країнах розвивається тенденція негативного ставлення до ідеології і політики мультикультуралізму. Особливо це спостерігається, як свідчать джерела, у Нідерландах, Данії, Великій Британії, Норвегії, Швеції, Австрії, Німеччині та Росії. Так, Ангела Меркель - канцлер Федеративної Республіки Німеччини заявила про провал політики мультикультуралізму в Німеччині. А Японія ніколи не визнавала й категорично не сприймає мультикультуралізм як інструмент вирішення загальних соціально-економічних проблем.

Реакція різних етнополітичних сил, як уже зазначалося, на це явище неоднозначна. Нерідко виникають суперечності між корінним населенням і переселенцями. У Федеративній Республіці Німеччині ультраправі сили (націонал-соціалісти) почали акції, спрямовані на знищення представників інших етнічних груп, і вимагали, щоб мігранти залишили Німеччину. У результаті акції було вбито 10 іноземців (переважно, турків). На початку травня 2013 р. поліція ФРН відреагувала на цю акцію шляхом затримки її організаторів. У 2011 р. норвезький терорист, серійний вбивця Андреас Брейвік, який оголосив війну мультикультуралізму в своїй країні, убив в Осло і на о. Утойя 77 осіб. У Великій Британії за період з 11 вересня 2001 р. до 30 вересня 2012 р. здійснено 2291 арешт терористів, а 312 осіб засуджено за злочини, що класифікуються як тероризм. У травні 2013 р. двоє терористів-ісламістів зв'язче вбили англійського військовослужбовця.

Багато іммігрантів живе у Швеції, де 15 % населення вже не є корінним. Тільки у 2012 р. Швеція прийняла 44 тис. біженців з Афганістану, Іраку, Сирії та Сомалі. Біженців

забезпечують житлом, надають їм середню освіту. Але третина молодих іммігрантів (віком 16 - 29 років) залишаються безробітними. У травні 2013 р. у приміських районах столиці Швеції Стокгольмі молоді іммігранти заподіяли масові заворушення, погроми: кидали каміння у поліцейських, підпалювали автомобілі та будинки, зокрема підпалили 2 школи й поліцейську дільницю. Затримано 8 осіб. Причина виступів, на думку експертів, - зростання нерівності між соціальними прошарками та ізоляція мігрантів у деяких приміських районах Стокгольма. Іммігранти не інтегрувалися у шведське суспільство, залишилися маргіналами і демонстрували девіантну поведінку. У Швеції, за статистичними даними, серед осіб, що відбувають покарання у тюрмах, майже половину становлять іноземці.

Націоналісти Угорщини вимагають від ромів (циган) відмовитися від своєї мови і традицій або залишити Угорщину. Тому роми намагаються приховувати свою національну приналежність, оскільки побоюються за свою долю і життя.

Подальша доля ідеології і політики мультикультуралізму в європейських країнах, на думку політологів та журналістів, буде залежна від того, наскільки зможуть ужитися християнські та світські цінності сучасної Європи з непримиримою мусульманською спільнотою, що погано піддається асиміляції. В умовах мультикультуралізму конкуренція цінностей, соціальних норм, стандартів поведінки толерантної культури, яка приймає у себе непоступливу культуру, втрачати позиції буде першою. А це може спричинити духовний голод корінного населення, який переживає багато країн, що, на думку художньої еліти, може призвести до небажаних наслідків.

Як відомо, основними складовими будь-якої національної культури є мова, цінності, соціальні норми і стандарти поведінки (звичаї, традиції). Культура України є своєрідною мозаїкою, де в культуру титульної нації вкраплені елементи етнічних культур. Різним регіонам України властиві мовні особливості. Разом з використанням української державної мови одесити, галичани, слобожанці, закарпатці тощо розмовляють своїми діалектами. Єврейська община, община ромів (циган), в'єтнамська діаспора тощо, окрім мови міжнаціонального спілкування, української мови, послуговуються своїми етнонаціональними мовами. Цінності нації відтворюють її духовно-матеріальне життя і, як свідчить історичний досвід, формуються, розвиваються й змінюються не тільки під впливом матеріальних умов, але мають джерела у сфері духовній, визначаються особливостями менталітету. Орієнтиром можуть слугувати цінності, вистраждані народами світу й впроваджені у багатовіковий досвід людства. Мають свої особливості і системи соціальних норм, і стандарти поведінки людини в регіональному та етнічному вимірах.

Культура як частина позитивного інформаційного, морального, правового, естетичного, релігійного тощо впливу на людину і спільноти ослаблюється в незалежній Україні через зубожіння освіти, збіднення фінансування науки, релігійні суперечності, політичну безкомпромісність і нетолерантність, якість сучасного мистецтва тощо. Інформаційний простір все більше наповнюється дегероїзацією життя і мистецтва й спрямований на споживацтво, розважальність, знеособлення людини під тиском страху й взагалі не несе позитивної енергетики. Рівень напруги в міжетнічних і міжнаціональних відносинах багато років залишається в Україні нижчим порівняно не тільки з більшістю посткомуністичних країн, але й з багатьма європейськими.

Отже, інтенсивні процеси глобалізації висувають на перший план проблеми міжкультурного діалогу та толерантності в сучасному багатоетнічному суспільстві; формування оптимальних стратегій взаємопорозуміння та конструктивного співробітництва між представниками різних етносів і народів.

Стрімкі зміни умов існування національних культур у глобалізованому світі, процеси їхньої інтеграції та асиміляції, з одного боку, а з іншого - необхідність збереження національних цінностей, культурної ідентичності українського народу та етнічних груп, що мешкають на території України, в умовах культурної багатоманітності вимагають пошуку шляхів ефективної міжкультурної взаємодії, вироблення навичок взаємопорозуміння та

толерантності, впровадження полікультурного виховання, формування навичок толерантної поведінки.

Шляхами подальшого врегулювання відносин між представниками різних етносів і культур могла бути розробка моделей виховання у глобалізованому світі, конкретних освітніх програм і проектів щодо впровадження мультикультурної та мультилінгвістичної освіти відповідно до сучасних європейських і світових стандартів розвитку освітньої системи.

Такі вітчизняні вчені, як В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, О. Сухомлінська та інші розробляли й розробляють концепцію нової парадигми полікультурного виховання. Воно має бути спрямоване на: відображення гуманістичних ідей, традицій, практик; формування уявлень про самобутність, унікальність культур народів країни і світу; розкриття спільних елементів, традицій у культурах різних народів, що надають змогу жити в мирі і злагоді тощо. Важливим стає впровадження полікультурного виховання, яке має забезпечити формування гуманістичних цінностей демократичного суспільства, утвердження принципів соціального партнерства й етики толерантності, ненасильства, вироблення мультилінгвістичних навичок спілкування тощо.

Таким чином, мультикультуралізм сприймається як політика, ідеологія, принцип організації суспільства, відповідно до яких соціокультурна й етнічна різноманітність не тільки сприймається й вітається, але й заохочується державою, її установами, щоб урівняти в правах і можливостях усі етнокультурні меншини.